

לעילוי נשמת

אביתר רחמים ז"ל בן פנחס יוספי

הקדמה

אחת מאבני היסוד לקיום תורה ומצוות כהלכתן היא לשמוע לקול דברי חכמים, ועל יסוד זה ציוה אותנו הקב"ה בתורתנו באמרו (דברים יז, יא): "על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר לאמרו לך תעשה לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל".

על מצוה זו כותב הרמב"ן בפירושו על התורה (שם):

הצורך במצוה הזאת גדול מאד, כי התורה נתנה לנו בכתב, וידוע הוא שלא ישתוו הדעות בכל הדברים הנולדים, והנה ירבו המחלוקות ותעשה התורה כמה תורות, וחתך לנו הכתוב הדין, שנשמע לבית דין הגדול העומד לפני השם במקום אשר יבחר בכל מה שיאמרו לנו בפירוש התורה, בין שקבלו פירושו עד מפי עד ומשה מפי הגבורה, או שיאמרו כן לפי משמעות המקרא או כוונתה, כי על הדעת שלהם הוא נותן (ס"א לנו) להם התורה, אפילו יהיה בעיניך כמחליף הימין בשמאל, וכל שכן שיש לך לחשוב שהם אומרים על ימין שהוא ימין, כי רוח השם על משרתי מקדשו ולא יעזוב את חסידיו, לעולם נשמרו מן הטעות ומן המכשול.

החינוך (מצוה תצו) גם כותב טעם למצוה זו, בדומה לרמב"ן דלעיל:

לפי שדעות בני האדם חלוקין זה מזה, לא ישתוו לעולם הרבה דעות בדברים, ויודע אדון הכל ברוך הוא שאילו תהיה כוונת כתובי התורה מסורה ביד כל אחד ואחד מבני אדם איש כפי שכלו, יפרש כל אחד מהם דברי התורה כפי סברתו וירבה המחלוקת בישראל במשמעות המצוות, ותעשה התורה ככמה תורות... על כן אלהינו שהוא אדון כל החכמות השלים תורתנו תורת אמת עם המצוה הזאת שצונו להתנהג בה על פי הפירוש האמתי המקובל לחכמינו הקדמונים עליהם השלום.

כדי שהתורה תהיה תורה אחת, תורת אמת, כפי שהיא צריכה להיות, היא צריכה להימסר באופן ברור וחד בכל דור ודור, והיסוד עליו עומדת העברת התורה והמסורת מדור לדור באופן זה, היא מצות "לא תסור", עד כדי כך שכתוב בספרי (פרשת שופטים פיסקה קנד) "ימין ושמאל - אפילו מראים בעיניך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין שמע להם".

לא רק העברת התורה נעשית באופן ברור ואחיד, אלא גם הבנת מעלתם של חכמינו ז"ל היא חלק בלתי נפרד ממצוה זו, כמו שהרמב"ן לעיל כותב עליהם: "רוח השם על משרתי מקדשו ולא יעזוב את חסידיו, לעולם נשמרו מן הטעות ומן המכשול".
הגמרא במסכת מכות (כ"ב ע"ב) מספרת על מעלתם של תלמידי חכמים:

אמר רבא: כמה טפשאי שאר אינשי דקיימי מקמי ספר תורה ולא קיימי מקמי גברא רבה, דאילו בספר התורה כתיב ארבעים, ואתו רבנן בצרו חדא.

הרי לנו מפורש בגמרא על העוצמה של חכמים, שדבריהם חשובים כדברי תורה ממש. המהר"ל ב"נתיבות עולם" (נתיב התורה יא) מסביר בצורה נפלאה את הגמרא לעיל, וז"ל:

בא להודיע על מעלת החכם, שלא יאמר האדם כי בעל התורה הוא כמו שאר אדם ואין שם תורה נקרא עליו רק אדם שיודע תורה, ודבר זה אינו, רק **כי התלמיד חכם כמו עצם התורה ויש לו דמיון גמור אל התורה**. ובודאי דבר זה הוא הטעם שאמרה התורה לא תסור ימין ושמאל מכל אשר יורוך, כי החכמים הם עצם התורה גם כן, וכמו שגזר השם יתברך ונתן התורה לישראל כך נתן החכמים והם **גם כן עצם התורה** כי לא דבר רק הוא דבריהם, ואין כאן מקום להאריך והארכנו במקום אחר.

מסביר המהר"ל, שחכמים ז"ל הם עצם התורה, וכמו שהקב"ה נתן לנו את התורה שבכתב, שאנו כפופים אליה, כך **באותה מידה** הוא נתן לנו את החכמים, וצריכים אנו לקיים את הוראותיהם בדיוק כפי שאנו מקיימים את דברי התורה המפורשים.

תוקף המצוה במצוות דרבנן - שיטת הרמב"ם

לאחר שהבנו טעם מצוה גדולה זו, יש לשאול: אם התורה מצווה עלינו לשמוע בקול דברי חכמים ולא לסור מדבריהם, האם יוצא מכך שכל דבר שהוא מדברי חכמים נכלל בתוך מצוה זו שהיא מן התורה?

בשורש הראשון בספר המצוות כותב הרמב"ם כך:

כל מה שאמרו חכמים לעשותו וכל מה שהזהירו ממנו כבר צווה משה רבינו בסיני שיצוונו לקיימו והוא אמרו על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה והזהירו מעבור בדבר מכל מה שתקנו או גזרו ואמר לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל.

מעניין לגלות שבהלכות ממרים (פ"א ה"א) הרמב"ם מצמצם לכאורה מצוה זו רק ביחס לבית הדין הגדול בלבד, ולא לכל החכמים, וכך הוא כותב:

בית דין הגדול שבירושלים הם עיקר תורה שבעל פה, והם עמודי ההוראה ומהם חק ומשפט יוצא לכל ישראל, ועליהן הבטיחה תורה שנאמר על פי התורה אשר יורוך זו מצות עשה, וכל המאמין במשה רבינו ובתורתו חייב לסמוך מעשה הדת עליהן ולישען עליהן.

ובהלכה ב' מוסיף הרמב"ם וכותב:

כל מי שאינו עושה כהוראתן עובר בלא תעשה שנאמר לא תסור מכל הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל... **אחד דברים שלמדו אותן מפי השמועה והם תורה שבעל פה, ואחד דברים שלמדום מפי דעתם באחת מן המדות שהתורה נדרשת בהן ונראה בעיניהם שדבר זה כך הוא, ואחד דברים שעשאו סייג לתורה ולפי מה שהשעה צריכה והן הגזרות והתקנות והמנהגות, כל אחד ואחד מאלו השלשה דברים מצות עשה לשמוע להן, והעובר על כל אחד מהן עובר בלא תעשה.**

וכך הוא כותב גם בספר המצוות (קעד):

שציוונו לשמוע לבית דין הגדול ולעשות כל מה שיצוו בו מאיסור והיתר... והוא אמרו יתעלה על פי התורה אשר יורוך. ולשון ספרי ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה זו מצות עשה.

השוני בדברי הרמב"ם בין המקומות השונים בולט. בשורש א' בספר המצוות הוא כותב "כל מה אמרו חכמים", משמע גם חכמים לאחר תקופת בית הדין הגדול, ואילו בהלכות ממרים ובמניין המצוות הרמב"ם מייחס את המצוה דווקא לבית הדין הגדול עצמו שבלשכת הגזית, ולא לכל החכמים. לקמן יתבאר עניין זה.

מכל מקום, נראה שדעת הרמב"ם היא שכל דבר שיוצא מפי חכמים, בין לימודים שלמדו באחת מ-יג' מידות שהתורה נדרשת בהן, בין אם זו קבלה שקיבלוה במסורת, ובין אם אלו תקנות חז"ל, גזירות או סייגים שהם גזרו או תיקנו, חייבים אנו לעשותם ולהישמר מהם מדין דאורייתא!

קושיית הרמב"ן על הרמב"ם

בהשגותיו לספר המצוות, הרמב"ן תמה על דעת הרמב"ם, ומקשה, שאם נאמר שכל מילי דרבנן נכללים בעשה של "על פי התורה אשר יורוך" ולא "לא תסור" דאורייתא, כולל גזירות וגדרים שחכמים גזרו, אם כן יוצא שאין שום הפרש בין דין דרבנן לדין תורה, שכל

דין דרבנן נכלל בלאו דלא תסור, ודבר זה לא ייתכן, שהרי מצינו שלל מקומות בש"ס שמתייחסים לדברי סופרים בשונה מדברי תורה, ולהלן כמה מהם:

הגמרא במסכת ביצה (גי' ע"ב) מביאה את הכלל: "ספיקא דאורייתא לחומרא, ספיקא דרבנן לקולא". מכאן יקשה לכאורה על דעת הרמב"ם, שסובר שכל דרבנן נכלל באיסור דאורייתא של "לא תסור", מדוע מקלים בספק איסור דרבנן הרי יוצא שכל ספק דרבנן הוא בעצם ספק דאורייתא, ואין מקום בכלל להקל!?

גמרא נוספת אותה מביא רמב"ן היא הגמרא במסכת שבת. בסוגיה שם (ד' ע"א) התירו לאדם שהדביק פת בתנור לרדות אותה בשבת ולעבור על איסור דרבנן, קודם שיבוא לידי איסור דאורייתא של מלאכת אופה. ולדברי הרמב"ם יקשה - אם כל דבר מדרבנן נכלל במצוה דאורייתא של "לא תסור", למה הגמרא מתירה לעבור על איסור דאורייתא אחד של רדיה כדי להינצל מאיסור דאורייתא אחר של אפיה!?

ראיה נוספת במסכת שבת (קכ"ח ע"ב) בנוגע לביטול כלי מהיכנו.¹ הגמרא מתירה להביא כרים וכסתות ולשים אותם תחת בהמה שנפלה לאמת המים בשבת ואינה יכולה לצאת מהאמה בכוחות עצמה, אף על פי שיש בכך ביטול כלי מהיכנו. הטעם לכך, שביטול כלי מהיכנו הוא איסור דרבנן, ואילו צער בעלי חיים הוא איסור מהתורה, וכלל הוא, שאיסור תורה דוחה איסור דרבנן. שוב, לדעת הרמב"ם שכל איסור דרבנן הוא בעצם דאורייתא, קשה - איך הגמרא התירה לבטל כלי מהיכנו כדי למנוע צער בעלי חיים? והלא ביטול כלי מהיכנו הינו דין דאורייתא?

שיטת הרמב"ן

לאחר הקושיות שהרמב"ן מקשה על דעת הרמב"ם,² מביא רמב"ן את דעתו בעניין התוקף של לאו לא תסור במילי דרבנן, וזו לשונו:

אבל הדבר הברור המנוקה מכל שיבוש, הוא שנודיע שאין הלאו הזה לא תסור אלא במה שאמרו בפירושי התורה, כגון הדברים הנדרשים בתורה בגזרה שווה או בבניין אב ושאר שלש עשרה מדות שהתורה נדרשת בהן, או במשמעות לשון הכתוב עצמו, וכן במה שקבלו הלכה למשה מסיני תורה שבעל פה, שאם יראו

¹ אסרו חכמים לגרום בשבת שכלי שהיה מותר בטלטול יאסר, ודין זה נקרא 'ביטול כלי מהיכנו', כלומר ביטול כלי מהיותו מוכן, ועשייתו לבלתי ראוי לשימוש. בטעם האיסור, רש"י מביא שני טעמים: הטעם הראשון, משום שדבר זה דומה למלאכת סותר מדרבנן, שהרי הוא כמי ששובר את הכלי (רש"י שבת קנ"ד ע"ב ד"ה יוהא'). הטעם השני משום שהוא דומה למלאכת בונה שהרי הוא כמי שקובע את הכלי במקומו בטיט (רש"י שבת מ"ב ע"ב ד"ה יכלי).

² הרמב"ן מוסיף ומקשה גם מהגמרות הבאות: עבודה זרה ז' ע"א, עירובין ס"ז ע"ב, שבת קנ"ד ע"ב, ברכות י"ט ע"ב, פסחים נ"ב ע"א עיין שם.

הם (חכמים) שזה הדבר אסור או מותר מן התורה לפי מדרש הכתוב או לפי פירושו, או הלכה מפי השמועה ממשה רבינו, ויראה הוא³ ההפך - חייב לבטל דעתו ולהאמין במה שאמרו הם.

לפי הרמב"ן, לאו דלא תסור חל על פרשנות חז"ל לפסוקים, הן פרשנות פשוטה והן פרשנות היוצאת מיי"ג מידות שבהן דורשים את פסוקי התורה, ועל הלכות שנמסרו למשה מסיני. אבל מצוות מחודשות מדבריהם (כמו נר חנוכה ומקרא מגילה), גזירה או תקנה, שאין להם שום שורש מן התורה, עליהם לא חל לאו דלא תסור.

לכאורה קשה על הרמב"ן מגמרא מפורשת במסכת שבת (כ"ג ע"א):

אמר רב חייא בר אשי אמר רב: המדליק נר של חנוכה צריך לברך. ורב ירמיה אמר: הרואה נר של חנוכה צריך לברך... מאי מברך? מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של חנוכה. והיכן צונו? **רב אויא אמר: מלא תסור**. רב נחמיה אמר: שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך.

הרי שהגמרא עצמה מביאה את דברי רב אויא שהמקור לברכה שמברכים על נר חנוכה הוא הפסוק לא תסור. והרי נר חנוכה לא נלמד מיי"ג מידות ולא מהלכה למשה מסיני, ואם כן לדעת רמב"ן כיצד למדה הגמרא מקור לברכה מפסוק זה? מסביר הרמב"ן:

רצה רב אויא לומר כשם שכל הגזרות והסייגים שלדבריהם סמוכין על לאו דלא תסור כמו שהזכירו בפרק מי שמתו בענין כלאים שלהם כך המצוות שחידשו כגון נר חנוכה סמוכין על אותו הלאו עצמו.

לפי הרמב"ן, מצות לא תסור אינה מקור ישיר לנר חנוכה ולשאר המצוות המחודשות שחידשו חכמים, אלא **כאסמכתא** בלבד, כמו שרב כהנא אומר בגמרא בברכות (י"ט ע"ב) "כל מילי דרבנן **אסמכינהו** על לאו דלא תסור", וזו הייתה כוונתו של רב אויא בגמרא בשבת.

כפי שראינו, הדבר שהכריח את הרמב"ן לסבור כך, הוא החילוקים שמצאנו לאורך כל הש"ס בין דאורייתא לדרבנן, שכן אם כל דיני דרבנן מצווים אנו עליהם מן התורה, אין כל מקום לחלק בין דרבנן לדאורייתא שהרי נחשבים כאחד.

³ "ויראה הוא" - הכוונה לאדם הפרטי שמקבל את הוראותיהן של חכמים.

דעת בעל הלכות גדולות וקושיות הרמב"ם

הרמב"ם בתחילת השורש הראשון לספר המצוות כתב כך :

השרש הראשון - שאין ראוי למנות בכלל הזה המצוות שהן מדרבנן. דע כי זה העניין לא היה ראוי לעורר עליו לבארו, כי אחר שהיה לשון התלמוד ישש מאות ושלוש עשרה מצוות נאמרו לו למשה בסיני, איך נאמר בדבר שהוא מדרבנן שהוא מכלל המניין? אבל העירונו עליו מפני שטעו בו רבים ומנו נר חנוכה ומקרא מגלה בכלל מצוות עשה וכן מאה ברכות בכל יום ונחום אבלים ובקור חולים וקבורת מתים והלבשת ערומים וחשוב תקופות ושמונה עשר יום לגמור בהן את ההלל.

דברים אלו של הרמב"ם מכוונים בעיקר כנגד שיטת בה"ג. בה"ג במניין המצוות מנה תשע מצוות דרבנן בכלל תרי"ג מצוות, ואלו הן : מקרא מגילה, נר חנוכה, מאה ברכות בכל יום, ניחום אבלים, ביקור חולים, קבורת המת, הלבשת ערומים, חישוב תקופות ושמונה עשר ימים לגמור בהם את ההלל.

הרמב"ם הבין שהגמרא לעיל (שבת כ"ג ע"א) המהווה קושיה על דעת הרמב"ן, היא זו שהיוותה מקור לחידושו של הבה"ג :

ומה שייראה לי שהביאם (=בה"ג) אל זה, היותנו מברכין על אלו הדברים אשר קדשנו במצותיו וצונו על מקרא מגלה ולהדליק נר ולגמור את ההלל ושאלת התלמוד היכן צונו? ואמרו : מ'לא תסור'.

מקשה על דבריו הרמב"ם וכותב :

ואם מטעם זה מנו אותם, הנה ראוי שימנו כל דבר שהוא מדרבנן! כי כל מה שאמרו חכמים לעשותו וכל מה שהזהירו ממנו, כבר צווה משה רבינו בסיני שיצונו לקיימו והוא אמרו על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה והזהירו מעבור בדבר מכל מה שתקנו או גזרו ואמר לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל.

מכח קושיה זו מסיק הרמב"ם שמצוות ותקנות חכמים הן ודאי מדאורייתא, ונכללים בתוך מצוות עשה "על פי התורה אשר יורוך" ובלאו "לא תסור".

ממשיך הרמב"ם ומקשה קושיה נוספת על דברי בה"ג :

ואם ימנה כל מה שהוא מדרבנן בכלל תרי"ג מצוות מפני שהכל נכנס תחת אמרו יתברך לא תסור, מפני מה מנו בפרט אלו ולא מנו זולתם? וכמו שמנו נר חנוכה ומקרא מגילה, היה להם למנות נטילת ידים ומצות עירוב! כי הנה אנחנו מברכים

אשר קדשנו במצותיו וצונו כמו שמברכין על מקרא מגילה ונר חנוכה והכל מדרבנן? ובבאור אמרו 'מיס ראשונים מצוה'. ואמרו: 'מאי מצוה? אמר אביי מצוה לשמוע דברי חכמים' כמו שאמרו במקרא מגילה ונר חנוכה - 'היכן צונו? מלא תסור', וכבר התבאר שכל מה שתקנו חכמים ונביאים שעמדו אחר משה רבינו הוא גם כן מדרבנן.

מקשה הרמב"ם, מפני מה מנה בה"ג דווקא את תשע המצוות שהזכרנו לעיל בכלל התרי"ג ואת כל שאר המצוות שהם גם מדרבנן לא מנה כלל? הרי אם המקור של בה"ג הוא הגמרא במסכת שבת, הוא היה צריך למנות כל מצווה שהיא דרבנן כגון נטילת ידיים ועירוב, כמו שמנה את מצוות נר חנוכה ומקרא מגילה!

יישוב דעת בה"ג על פי הרמב"ן

מצוות נר חנוכה ומגילה

על קושיה גדולה זו ענה הרמב"ן ויישב את דברי בה"ג. ראשית, אומר הרמב"ן, שהסיבה שבה"ג מנה את מצוות נר חנוכה ומקרא מגילה בכלל התרי"ג היא שהקב"ה נתן לחכמים הוראה מפי הקבלה לתקן ולסדר תקנות לעם ישראל. הגמרות במסכת מגילה (ז' ע"א, ובירושלמי פ"א ה"ה) ובברכות (ה' ע"א) הן אלו המהוות מקור לדברי בה"ג לפי הרמב"ן. דרשו חכמים במסכת מגילה (ז' ע"א):

שלחה להם אסתר לחכמים: כתבוני לדורות. שלחו לה "הלא כתבתי לך שלישים". שלישים ולא רבעים! עד שמצאו לו מקרא כתוב בתורה: "כתב זאת זכרון בספר"..." כתנאי: 'כתב זאת' - מה שכתוב כאן. 'זכרון' מה שכתוב במשנה תורה, 'בספר' - מה שכתוב בנביאים, דברי רבי יהושע. ר' אלעזר המודעי אומר: 'כתב זאת' - מה שכתוב כאן ובמשנה תורה, 'זכרון' - מה שכתוב בנביאים, 'בספר' - מה שכתוב במגילה.

משמע מגמרא זו שמהתורה אנו מחויבים במצות קריאת מגילה! אמנם התורה לא כותבת במפורש ציווי זה, אלא על דרך רמיזה, "כי התורה תצווה ותפרש ותודיע ותרמוז" כלשון הרמב"ן. מקור נוסף הוא הגמרא בברכות:

וא"ר לוי בר חמא אמר ר' שמעון בן לקיש מאי דכתיב 'ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם'? 'לוחותי' - אלו עשרת הדברות, 'תורה' -

זה מקרא. 'והמצוה' - זו משנה, 'אשר כתבתי' - אלו נביאים וכתובים, 'להורותם' - זה גמרא. **מלמד שכולם נתנו למשה מסיני.**

ראיה נוספת ישנה מהירושלמי במגילה :

רב ורבי חנינה ורבי יונתן ובר קפרא ורבי יהושע בן לוי אמרו **המגילה הזאת (אסתר) נאמרה למשה מסיני** אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה.

בדומה למקור הראשון שהבאנו, משמע מהירושלמי הזה שמצות קריאת מגילה נאמרה למשה מסיני ויש לה דין דאורייתא עצמאי, ולכן בה"ג מנה אותה בכלל התרי"ג. **אמנם יש לשאול**, לפי תירוצו של הרמב"ן, שהקב"ה נתן הוראה לחכמים מפי הקבלה לתקן ולסדר תקנות לישראל, עדיין קשה, למה בה"ג לא מנה נטילת ועירוב וכיוצא בזה? הרי גם הם בכלל התקנות! על קושיה זו גם כן עונה הרמב"ן כי הבה"ג לא מנה את מצות עירוב בכלל התרי"ג, לפי שהמצוה הזו אינה חדשה מדבריהם, אלא היא מהווה חלק מסוים בתוך איסור מלאכת הוצאה מרשות לרשות בשבת. **חכמים במצות עירוב לא באו וחיידשו מצוה חדשה**, אלא תיקנו חלקים מסוימים במצוה שכבר קיימת מהתורה וחלק מל"ט מלאכות שבת, ומכיוון שהיא אינה מצוה חדשה מדבריהם, לא ראוי למנות אותה בכלל תרי"ג מצוות.

סיבה דומה קיימת בנטילת ידיים - אין נטילת ידיים לחולין מצוה חדשה בפני עצמה מדברי סופרים, אלא גזירה משום סרך תרומה,⁴ וזו לשון הרמב"ן שם :

תדע ותשכיל שאין זה אצל בעל ההלכות מצוה שתמנה לפי שאין אדם מצווה לעשות העירוב או שלא לעשותו ואינו נכלל בקום עשה. וכן נטילת הידים, אין מצוה בחיוב כלל, ולא הטילו חכמים על אדם שיטול ידיו כלל ולאכול. והנוטל עשר פעמים ביום ואוכל אין לזה מצוה יותר מזה. אבל אלו היתר והכשר האיסור הן.

כלומר, רק מצוות מחודשות מדבריהם, "יש מאין", רק אותם הבה"ג מנה בכלל התרי"ג, אבל מצוות כמו נטילת ידיים ועירוב, שאינם "יש מאין", אלא רק תקנות חכמים מתוך דברים שהיו קיימים כבר, אינן כלולות בכלל התרי"ג.

⁴ חכמים תקנו נטילת ידיים גם לאכילת פת של חולין ושל מעשר שני, משום **סרך תרומה**, כדי להרגיל את אוכלי תרומה שייטלו ידיהם, כמו ששנינו במסכת חגיגה: "נוטלים לידיים לחולין ולמעשר ולתרומה".

ממשיך הרמב"ם ומקשה על בה"ג:

והתמה, מפני מה מנו מצות עשה שהם מדרבנן כמו שזכרנו ולא מנו גם כן מצות לא תעשה שהם מדרבנן? וכמו שמנו במצות עשה מקרא מגילה ונר חנוכה ומאה ברכות בכל יום והלל היה להם למנות גם כן בכלל לא תעשה דאורייתא כך כל שניה ושניה (שניות לעריות⁵) לא תעשה מדרבנן כמו שבארו ואמרו שניות מדברי סופרים, וכבר התבאר בתלמוד שמאמר המשנה "איסור מצוה", רוצה בו - השניות! ואמרו: מאי מצוה? מצוה לשמוע דברי חכמים. וכן היה ראוי להם למנות בכלל אחות חלוצה שהיא מדברי סופרים, ובכלל אם נמנה כל עשה דרבנן וכל לא תעשה דרבנן יהיה זה עולה לאלפים רבים וזה דבר מבואר.

שואל הרמב"ם, למה הבה"ג חילק ומנה בכלל התרי"ג רק מצוות עשה מדרבנן? הרי כמו שמנה מצוות עשה דרבנן, כך היה ראוי למנות מצוות לא תעשה מדבריהם בכלל התרי"ג! על שאלה זו עונה הרמב"ן תשובה דומה לתשובתו הראשונה, וזו לשונו:

ודעת בעל ההלכות בזה לא נפלאה היא ולא רחוקה היא. שכל גזירה שגזרו חכמים לעשות סייג לתורה דלא ליגע באיסורא דאורייתא אינה באה בחשבון הזה כענין שעה ששית בחמץ דעבדו רבנן הרחקה יתירה כי היכי דלא ליגע באיסורא דאורייתא. זו אינה מצוה בעצמה שתהא ראויה להמנות, אבל הוא גדר למצוה של תורה וחלק ממנה!

כל הגזירות שחכמים גזרו לעשות סייג כדי להתרחק מאיסור דאורייתא אינן נכללו במניין המצוות של בה"ג, מכיוון שכל הגזירות הללו אינן מצוות עצמאיות כלל, אלא גדר למצוה של תורה וחלק ממנה. לעומת זאת, המצוות שאותן מנה בה"ג, הן מצוות בפני עצמן, כמו שכתב הרמב"ן לעיל, ואין בהן משום גזירה והרחקה מאיסור תורה.⁶

ביקור חולים, ניחום אבלים, קבורת המת והלבשת ערומים

קושיה נוספת שמקשה הרמב"ם על שיטת בה"ג, היא על מנייתו של בה"ג את מצוות ביקור חולים, ניחום אבלים, קבורת המת והלבשת ערומים. לדעת הרמב"ם מצוות אלו אינן

⁵ "שניות לעריות" נקראות אותן הנשים שאסרום חכמים כדי להרחיק את האדם מן העריות האסורות מן התורה, כגון: אם אמו, אם אביו, כלת בנו, כלת בתו ועוד. כמו כן, נקראות הן "איסור מצוה", משום שמצווה לשמוע בקול חכמים.

⁶ לדברי הרמב"ן הסכים בעל "מגילת אסתר" וכתב: "נראה לי כי הצלת הרמב"ן את בה"ג שלא הכניס שניות במנין טובה היא מאד ואין מקום לתפיסת הרב כלל כי מאחר שהשניות נתקנו לגדר וסייג על העריות של תורה הרי הן כחלק מהמצווה ואין למנותם".

מצוות עצמאיות כלל, אלא נכללות במצות צדקה הכתובה בפרשת ראה (דברים טו, ח): "כי פתוח תפתח את ירך לו והעבט תעביטנו די מחסרו אשר יחסר לו". וזו לשון הרמב"ם שם: וזהו שנעלם מזולתנו ומנה הלבשת ערומים בעבור שמצא בישעיה 'כי תראה ערום וכסיתו', ולא ידע שזה נכנס תחת אמרו יתברך 'די מחסורו אשר יחסר לו', כי ענין זה הצווי הוא בלי ספק שנאכיל לרעב ונכסה הערום ונתן מצע למי שאין לו מצע וכסות למי שאין לו כסות ונשיא הפנוי שאין לו יכולת להנשא ונרכיב מי שדרכו לרכוב כמו שהוא מפורסם בתלמוד שזה כולו נכנס תחת אמרו 'די מחסורו'.

ביישוב קושיה זו, ענה הרמב"ן שהבה"ג מנה אותן מתוך המצוה של "והלכת בדרכיו", והסתמך על הכתוב בגמרא בסוטה (י"ד ע"א):

ואמר רבי חמא ברבי חנינא: מאי דכתיב 'אחרי ה' אלהיכם תלכו'? וכי אפשר לו לאדם להלך אחר שכינה? והלא כבר נאמר 'כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא! אלא להלך אחר מדותיו של הקב"ה. מה הוא מלביש ערומים... אף אתה הלבש ערומים! הקב"ה ביקר חולים... אף אתה בקר חולים! הקב"ה ניחם אבלים... אף אתה נחם אבלים! הקב"ה קבר מתים... אף אתה קבור מתים.

מגמרא זו הסיק בה"ג שכל אחת מהמצוות הנ"ל הינה מצוה עצמאית שיש לה סמך ורמז מן התורה! ולכן מנה אותן בכלל התרי"ג.

חישוב תקופות

הרמב"ם תמה על מניית בה"ג את מצות חישוב התקופות בכלל התרי"ג, וגם על תמיהה זו ענה הרמב"ן ויישב את דברי בה"ג:

אבל חישוב תקופות שמנה בעל ההלכות הוא מצות עבוד שנים על התקופות דכתיב 'שמור את חדש האביב'. על פי מה שאמרו בגמרא ראש השנה... כד חזית דמשכא תקופת טבת עד שיתסר בניסן עברה לה היא שתא ולא תיחוש דכתיב 'שמור את חדש האביב' - שמור את החדש שהוא סמוך לאביב. מלמד שמעברין את השנה שיהא אביב בזמנו... וזו מצות עשה היא כמו שאמרו חכמים השמר דעשה - עשה.

מסביר הרמב"ן את דברי הבה"ג לפי הגמרא, שמצות חישוב תקופות שהבה"ג מנה בכלל התרי"ג נרמזת בפסוק "שמור את חדש האביב", והיא חלק ממצות עיבור שנים. ומכיוון שיש לה רמז מהתורה, מנה אותה בה"ג בכלל התרי"ג.

מצות קריאת הלל

בנוסף לתמיהתו על כל דברי בה"ג שמנינו עד כאן, הרמב"ם תמה גם על מצות קריאת ההלל שהבה"ג מנה, וזו לשונו:

והשתכל ממי שישמע לשונם נאמרו לו למשה בסיני וימנה קריאת ההלל ששבח בו דוד עליו השלום את האל יתברך שצוה בה משה?!

הרמב"ן תמה על תמיהת הרמב"ם - הרי הרמב"ם בעצמו כתב שמצות עשה מן התורה להתפלל (עשה ה'), אף על פי שכל נוסח התפילה הוא מדברי חז"ל. עצם הציווי להתפלל הוא מהתורה כמו שהוא כותב בהלכות תפילה (פ"א ה"א): **"מצות עשה להתפלל בכל יום שנאמר ועבדתם את ה' אלהיכם... ואין מניין התפלות מן התורה ואין משנה התפלה הזאת מן התורה ואין לתפלה זמן קבוע מן התורה"**. אם כן, מה קושיית הרמב"ם על בה"ג? לעולם המצוה להלל את הקב"ה היא מן התורה! "שיאמרו ישראל שירה במועדיהם לאל שהוציאם ממצרים וקרע להם את הים והבדילם לעבודתו" כלשונו, אלא שאחר כך דוד המלך בא ותקן נוסח ההלל שישירו בו, אבל מקור מצוה זו הוא מן התורה, וזו הסיבה שבה"ג מנאה במניין המצוות. ממשיך הרמב"ן וכותב:

וכן השיר שבמקדש מן התורה הוא, כדברי האומר עיקר שירה בפה, ושירה מעכבת קרבן... וכן אמרו "משה תיקן ברכת הזן ויהושע תקן ברכת הארץ ושלמה תקן בונה ירושלים", וכולן אין מטבען תורה אבל נצטוינו מן התורה שנברך אחר אכילתנו כל אחד כפי דעתו... ובאו הנביאים ותקנו לנו נוסח מתוקן הלשון וצח המליצה... ולמה יתמה הרב בהלל זה ביסודו של דוד יותר מכל התשבחות כולן.

הרמב"ן מוכיח מעוד מקומות שהמטבע, הנוסח, של המצוה לשבח, לברך ולהלל את הקב"ה אינו מן התורה, אבל עצם הציווי כן מדאורייתא, כמו שמוכח ממסכת ערכין על השירה בבית המקדש, ומהגמרא בברכות על ברכת המזון, וזה מסביר את דעת בה"ג שמנה את מצות גמירת ההלל בשמונה עשר ימים בכלל התרי"ג, ויכול גם להסביר את מניית מאה ברכות בכל יום בכלל זה, מכיוון שבאותן ברכות שהאדם מברך בכל יום, הוא מודה לקב"ה ומשבח אותו ואת בריאתו.

יישוב שיטת הרמב"ם

בישוב השגות רמב"ן על הרמב"ם נאמרו הרבה הסברים. דעת המבי"ט⁷ בחיבורו 'קרית ספר' (הקדמה פרק ה') היא שהחכמים התנו מתחילה שלא יהא עובר על גזירתם כעובר על דברי תורה, ושילכו בדבריהם להקל. כלומר, דברי חכמים מצד עצמם אכן נכללים בלאו "לא תסור" מהתורה, אבל הם בעצמם אמרו שלא ילכו בדבריהם להחמיר, אלא להקל, ושאיסור שלהם לא יהיה כאיסור תורה.⁸

בעניין ספק דאורייתא

לפני שנביא את דחיית הרמב"ן לתירוץ זה, ניתן לומר אפשרות נוספת.⁹ אין צריך לומר שחכמים עשו תנאי שדבריהם לא יחולו במקרה של ספק, אלא ננסה להסביר את דברי הרמב"ם לאור המחלוקת הידועה בנוגע לכלל 'ספיקא דאורייתא לחומרא'.

נחלקו הראשונים, האם הכלל שבספק דאורייתא מחמירים הוא מדאורייתא או מדרבנן. **לדעת הרמב"ם מהתורה ניתן להקל בספק דאורייתא, וחכמים הם שהחמירו וקבעו ש'ספק דאורייתא לחומרא'.** לעומתו, סוברים הר"ן¹⁰ והרשב"א¹¹, שיש להחמיר מדאורייתא בספיקות דאורייתא. ניתן לומר, שלדעת הרמב"ם, 'הכל מותר - כל עוד לא הוכח אחרת' ולכן ספק (אפילו ספק דאורייתא) מותר. ואילו לדעת הר"ן והרשב"א, יש צורך לדעת באופן ודאי שהדבר מותר על מנת להתירו, ולכן ספק דאורייתא לחומרא - מדאורייתא.

על פי הסבר זה, אין צורך לומר שלדעת הרמב"ם חכמים עשו תנאי ואמרו שבכל ספק דרבנן ניתן להקל, כי ממילא כל ספק מותר, ואלמלא גזירת חכמים להחמיר בספק דאורייתא, גם הספקות מדאורייתא היו מותרים. לעומת ספק דאורייתא, שבו חכמים ראו צורך להחמיר, בספק דרבנן הם מעולם לא גזרו זאת, וממילא ספק מדרבנן מעולם לא היה אסור. ולכן גם הלאו של 'לא תסור' לא תקף.

כלומר, בעוד שלפי תירוץ הקרית ספר, ספק דרבנן אמור היה להיות אסור לולי התנאי של חכמים. לפי התירוץ הני"ל, חכמים פשוט לא החמירו בספק דרבנן כמו שהחמירו בספק דאורייתא.

⁷ ר' משה בר יוסף מטרנאני, מחכמי צפת במאה ה-16.

⁸ תירוץ זה הביאו הלחם משנה בהלכות ממרים (פ"א ה"ב).

⁹ תירוץ זה נלקח מתוך מאמר של ישיבת גוש עציון - 'מעמדן של מצוות דרבנן'.

¹⁰ קידושין ל"ט ע"א.

¹¹ קידושין ע"ג ע"א.

את הסבר הקרית ספר כבר הביא הרמב"ן ודחה אותו, וזו לשונו שם:

ואולי תתעקש ותאמר לדעת הרב (הרמב"ם) כי מה שאמרו בכל מקום להקל בדברי סופרים, הוא במחילה ובתנאי מאתם, שהם התנו בגזירות ובסייגים שעשו לתורה. וכן במצות שלהם שנהלך בהם לקולא - כדי לחלק ולהפריש בין מה שהוא דבר תורה, ובין מה שהוא מדבריהם, אף על פי שבכל אנו מצווים מן התורה. ולא היו ספיקות שבדבריהם ראויות להתיר אותן אלא מפני התנאי הזה שעשו בהם מתחילתן. **ואין אלו דברים הגונים ולא של עיקר.**

צריך להבין, למה הרמב"ן התכוון באמרו "ואין אלו דברים הגונים ולא של עיקר"? לשאלה זו השיב רבי אברהם אליגרי, בעל ילב שמח¹²:

ואפשר לתת לו ז"ל מקום שכוונתו היא לומר בשלמא אם דברי סופרים אין בהם לא אזהרה ולא צווי מן התורה אלא מהם לבדם ניחא שהם גם כן יהיו עושים התנאי והמוחלין ושפיר שייך למימר בכך הם אמרו והם אמרו. אך אם הענין הוא כמו שהרמב"ם אומר שכל דברי סופרים אזהרה מן התורה הן בלא תסור, אם כן מאין ולאין להם למחול בספקות ולהקל בכמה דברים? מי התיר להם לפשר ולוותר במה שאינו שלהם ויד ה' עשתה זאת? ולשונו של הרמב"ן מוכיח שזה רצונו, כי כתב: אולי תתעקש וכו' כי מה שאמרו להקל בדברי סופרים הוא במחילה מאותם אף על פי שבכל אנו מצווין מן התורה וכו', כלומר כפי הנחה זו שבכל דבריהם אנו מצווין מן התורה, עקשות הוא שנאמר שהם יהיו מוחלין על מה שאינו שלהם, כי זה זר מאד מן ההדיוט, קל וחומר משל גבוה יתברך שמו. זה ניתן להכתב בפירוש דברי הרמב"ן ומקום לטענתו.

מסביר ה'ילב שמח' את דברי הרמב"ן - אם באמת נאמר כמו הרמב"ם שעל כל דברי חכמים הוזהרנו מן התורה בלא תסור, וחל עליהם דין דאורייתא ממש, אם כך מי התיר להם למחול בספקות ולהקל בדברים אלו? הרי זה כלל לא תלוי בהם כי זה דין דאורייתא לכל דבר! מאיפה הכוח של חכמים לבוא ולעקור דברי תורה ממקומם? זו נראית כוונתו של הרמב"ן באמרו "ואין אלו דברים הגונים כלל ולא של עיקר".

אמנם, ה'ילב שמח' בעצמו דוחה את דחייתו של הרמב"ן, ומיישב את התירוץ שהמבי"ט הביא בעצמו. הוא מביא בדחייתו שני תירוצים מרכזיים, אותם נבאר לקמן.

¹² חיבור שחיבר ר' אברהם על ספר המצוות לרמב"ם, בו הוא מיישב את השגות הרמב"ן על הרמב"ם.

דחיית הלב שמח את דברי הרמב"ן

ראשית, ה'לב שמח' מוכיח ממקומות שונים בש"ס שחכמים הקלו בדבריהם במחילה ובתנאי במצבים מסוימים, כמו שכתוב בגמרא בברכות (י"ט ע"ב) שמשום כבוד הבריות התירו חכמים לעבור על דבריהם:

ת"ש: גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה. ואמאי? לימא "אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה'"! תרגמה רב בר שבא קמיה דרב כהנא: בלאו דלא תסור. אחיכו עליה - לאו דלא תסור דאורייתא היא! אמר רב כהנא: גברא רבה אמר מילתא, לא תחיכו עליה. **כל מילי דרבנן אסמכינהו על לאו דלא תסור, ומשום כבודו שרו רבנן.**

וכדברי רש"י שם:

רבנן אחלוה ליקרייהו לעבור על דבריהם היכא דאיכא כבוד הבריות, כגון לטלטל בשבת אבנים של בית הכסא לקינוח, או מי שנפסקה ציצית טליתו בכרמלית לא הצריכו להניח טליתו שם וליכנס לביתו ערום.

ממשיך ה'לב שמח' ואומר, שמצינו בש"ס שגם במקרים של ספק, חכמים התנו מתחילה לא לגזור בהם. כך, למשל, בהגמרא בקידושין (ל"ט ע"א) לגבי דין ערלה בחוצה לארץ:

אמר רבי אסי אמר ר' יוחנן: ערלה בחוץ לארץ הלכה למשה מסיני. אמר ליה ר' זירא לרבי אסי: והתניא ספק ערלה בארץ אסור בסוריא מותר! אישתומם כשעה חדא אמר ליה אימא כך נאמר **ספיקא מותר ודאה אסור.**

הרשב"ץ¹³ בספרו 'זוהר הרקיע' על ספר המצוות, משיג על אחת מהראיות בדברי הרמב"ן שמוכיחה שאיסורי דרבנן אינם נכללים בלאו דלא תסור. הגמרא בשבת (מ' ע"א) אומרת: "אמר רבא: האי מאן דעבר אדרבנן- שרי למיקרי ליה עבריינא". מקשה הרמב"ן - אם כל דברי חכמים נכללים בלאו דלא תסור, כמו שהרמב"ם טוען, אם כן הגמרא הזו לא נצרכת, ברור שהוא יקרא עבריינן! אם כן מה הגמרא מחדשת? אלא על כרחך חייב לומר מכח גמרא זו שדיני דרבנן אינן נכללים בלא תסור.

הרשב"ץ דוחה את דברי הרמב"ן, ואומר שאין זה קשה, שמכיוון שדברי חכמים לא נכתבו באופן מפורש בתורה, היה אולי אפשר ללמד זכות על העובר עליהם, ובגלל ההוה אמינא הזו באה הגמרא וקבעה שלא.

¹³ רבי שמעון בן צמח דוראן, מגדולי רבני אלג'יריה. בספרו 'זוהר הרקיע' מגן על הרמב"ם מפני השגותיו של הרמב"ן.

בדברי הרשב"ץ מסתייע ה'לב שמח' בתירוצו השני לדחיית הרמב"ן לעיל, ואומר שמכיוון שדברי חכמים לא נאמרו במפורש בתורה, לכך אין ראוי להחמיר בהם כדיני תורה מפורשים, אף על גב שהם נכללים בלאו דאורייתא של לא תסור!

דעת ה'לב שמח' בדברי הרמב"ם

אף על פי שה'לב שמח' מגן על יישוב שיטת הרמב"ם לדעת המבי"ט, הוא עצמו מיישב את שיטת הרמב"ם בצורה שונה.

כאמור לעיל, הרמב"ם בכמה מקומות מייחס את מצות "לא תסור" לבית הדין הגדול בלבד, כך הוא כותב בריש הלכות ממרים (פ"א ה"א-ה"ב) ובמצוות עשה קע"ד בספר המצוות - "הוא שציוונו לשמוע לבית דין הגדול".

ה'לב שמח' מוכיח ממקומות אלו שמצות "לא תסור" מיוחסת רק כלפי בית דין הגדול בלבד והאיסור שעוברים עליו הוא רק בדרך המראה¹⁴, וזו לשונו:

שאלו כלם מורים שדעתו של הרמב"ם עצמו הוא שהלאו והעשה של תורה אינו רק לעשות או שלא לעבור את פי בית דין הגדול ובדרך המראה כמו שבפירוש נכתב במצוות לא תעשה שיי"ב: 'הזהירנו מחלוק על בעל הקבלה וכו' והוא אמרו 'לא תסור' וכו' והעובר על לאו זה הוא זקן ממרא וכו' ובתנאים המבוארים בסוף סנהדרין. וזה עצמו הוא מה שכתב במצוות עשה קע"ד לשמוע בקול בית דין הגדול וכו'. כלומר ולא שלא לשמוע ולהמרות את פיהם וזהו שחתם כאן לאמר וכבר התבארו משפטי מצוה זו בסוף סנהדרין, כמו שחתם במצוות לא תעשה וכתב שם ובתנאים המבוארים בסוף סנהדרין, **שבכל זה הורה לדעת שאין אצלו לאו ועשה מדאורייתא אלא בעובר על פי בית דין הגדול ובדרך המראה**. לא שלא בדרך המראה ולא בכל עובר על דברי סופרים ואיסורין שבתלמוד.

מתירוץ זה של ה'לב שמח', מובנים ממילא כל החילוקים לאורך כל הש"ס בין דרבנן לדאורייתא. אמנם קשה, כי נראה מלשון הרמב"ם בשורש הראשון לספר המצוות שהוא מייחס מצוה זו גם לחכמים שאחרי בית הדין הגדול, באמרו "כל מה שאמרו חכמים", ולפי זה יש עדיין מקום לקושיית הרמב"ן! מסביר ה'לב שמח':

כללן של דברים זה שהרב כתב כל מה שצוונו חכמים וכו' כבר צווה משה רבינו ע"ה וכו' שנראה רצונו לומר שדברי סופרים מצות משה רבינו ע"ה הן ככל אותן

¹⁴ וכן כתב מהר"ץ חיות כתבים ח"א עמוד צ"ח, מנחת חינוך מצוה תצו והמרגניתא טבא, יראים שצח.

שכתבן בתורה **לדעת בה"ג אומר כן ולא לדעת עצמו**... ונצטרך אם כן על כרחנו לומר שמה שכתב כאן כל מה שצוו חכמים וכו' כבר צווה מרע"ה וכו' והוציא הרמב"ן מזה שדעת הרמב"ם שכל מה שיאסור אותו התלמוד אנו מוזהרין מלאו דלא תסור וכו', לא היא, כי הרמב"ם לא כתב זה אלא לדעת בה"ג והוא נמשך אל מה שכבר התחיל בו והזכירו ברמז שטעו רבים ומנו נר חנוכה ומקרא מגילה וכו' ומכלל אותו טעות הוא זה שסוברים בהכרח שכל מה שצוו חכמים וכו' צווה בו מרע"ה כי אלולא שהוא בעל ה"ג סובר כן לא היה מכניס מצותיהם במנין אחד עם כל מצותיו של מרע"ה מסיני. אבל הרמב"ם לא ימנה לאו של תורה בעובר על דברי חכמים אלא כשיהיה בדרך המראה על פי בית דין הגדול ממש בלבד.

ה'לב שמח' מסביר, שהרמב"ם בלשונו שייחס את המצוה לחכמים, אמר זאת בהתייחסות לדברי בה"ג, ולא לדעת עצמו, כי הוא עצמו במקומות אחרים מייחס את המצוה לבית הדין הגדול בלבד! ועל כן אין סתירה בדברי הרמב"ם.

דעת החינוך בתוקף המצוה

לעומת ה'לב שמח', החינוך (תצה) כתב שתוקף המצוה לשמוע לדברי חכמים נוהג בכל דור ודור, ולא מייחס מצוה זו לבית הדין הגדול בלבד, וזו לשונו:

ונוהגת מצוה זו בזמן שבית דין הגדול בירושלים בזכרים ונקבות, שהכל מצוין לעשות כל אשר יורו, **ובכלל המצוה גם כן לשמוע ולעשות בכל זמן וזמן כמצות השופט, כלומר, החכם הגדול אשר יהיה בינינו בזמנינו**, וכמו שדרשו זיכרונם לברכה ואל השפט אשר יהיה בימים ההם יפתח בדורו כשמואל בדורו, כלומר, שמצוה עלינו לשמע בקול יפתח בדורו כמו לשמואל בדורו. והעובר על זה ואינו שומע לעצת הגדולים שבדור בחוכמת התורה ככל אשר יורו מבטל עשה זה וענשו גדול מאד, שזהו העמוד החזק, שהתורה נשענת בו, ידוע הדבר לכל מי שיש בו דעת.

דעת ר' שמעון שקופ בשיטת הרמב"ם

ר' שמעון שקאפ, ב'שערי ישרי' (שער הספיקות ז'), מיישב את דברי הרמב"ם בצורה נפלאה, ומסביר שהסיבה לכך שלאורך כל הש"ס מקילים בדברי סופרים, היא משום שמדין תורה אין איסור על עצם המעשה בלא תסור, אלא אזהרה כללית לשמוע לדברי חכמים:

ובהא דהקשה הרמב"ן על הרמב"ם דלדבריו כל ספק דרבנן יהיה ספק דאורייתא משום הלאו דלא תסור, נראה לעניות דעתי דההבדל בזה הוא באמת שאני האי לאו משאר לאוים, דבכל אזהרות התורה איכא אזהרה על עצם המעשה כמו לא תאכל חלב דהאיסור על עצם האכילה, והלאו דלא תסור באה אזהרה לשמוע בקול חז"ל, וכשעובר על זה ליכא איסור תורה על עצם המעשה רק מה שאינו שומע לקולם, ולפי זה בספק איסור תורה אם יפגע באיסור עבר על לאו דלא תאכל חלב דהרי אכל חלב, אבל אם שתה יין נסך דרבנן על ידי ספק הנה עצם השתיה מותרת היא מן התורה, ועבירת סירוב שמיעת אזהרתם גם כן ליכא דעל ספק ליכא אזהרה דגם באיסור תורה ליכא על ספיקות אזהרות ה' מיוחדות, רק עבירת עצם המעשה, ובדברנן עצם השתיה מותרת היא, וסירוב שמיעת קולם לא שייך, דבמצב הספק לא אמרו לו חז"ל לא הן ולא לאו.

סיכום

במאמר זה, ראינו את המחלוקת המרכזית בין הרמב"ם לרמב"ן בתוקף מצות "לא תסור", והבאנו דעות נוספות ויישובים שונים למחלוקת זו.

בפשטות, **דעת הרמב"ם** בשורש הראשון לספר המצוות היא שכל הוראה מדברי חכמים, בין אם דברים שלמדו מהלכה למשה מסיני, או דברים שלמדו מאחת המידות שהתורה נדרשת בהן, או גזירות ותקנות חדשות שתקנו - העובר עליהן עובר על מצות עשה של "על פי התורה אשר יורוך" ועל לא תעשה של "לא תסור".

אמנם, כפי שראינו, הרבה אחרונים הסבירו את דעת הרמב"ם שהוא מייחס את המצוה אך ורק כלפי בית הדין הגדול שהיה בלשכת הגזית, ולא לגזירות ותקנות חז"ל שאחרי תקופת בית הדין הגדול, כפי שהוא כותב בהלכות ממרים בתחילת פרק א'.

לעומת הרמב"ם שסובר שגם תקנות וגזירות חז"ל נכללות במצוה זו, **דעת הרמב"ן** היא שרק דברים שחכמים למדו דרך פרשנות התורה באופן פשוט או באחת מיגי' מידות, או מהלכה למשה מסיני, הם אלו שנכללים במצות לא תסור, אבל גזירות ומצוות מחודשות מדבריהם לא נכללות כלל במצוה זו, אלא כאסמכתא בלבד.

בנוסף לדעות אלו של רמב"ם ורמב"ן, ראינו את **שיטת בה"ג** המונה חלק ממצוות דרבנן בכלל התרי"ג ואת היישובים של הרמב"ן לשיטתו.